

KARAIN B GÖZÜ ORTA PALEOLİTİK YONTMATAŞ ALET TİPOLOJİSİ

Gizem KARTAL*

Anahtar Kelimeler: Karain B Gözü • Orta Paleolitik • Yontmataş Alet • Kenar Kazıyıcı • Moustérien Uç

Özet: Karain B Gözü Orta Paleolitik seviyelerinden ele geçen yontmataş aletlerin tipolojik sınıflandırılmasına dayalı olan bu çalışma ile öncelikle B Gözü Orta Paleolitik yontmataş alet tip listesi oluşturulmuştur. İncelemelerimiz P.III jeolojik seviyesinde hem Orta hem de Üst Paleolitik tekno-tipoloji gösteren aletlerin varlığını ortaya koymuştur. Böylelikle bu seviyenin Orta Paleolitik'ten Üst Paleolitik'e geçiş evresi olduğu sonucuna varılmıştır. Genel olarak kenar kazıyıcıların yoğunluğu ve çeşitliliği ile karşımıza çıkan bu seviyede; Orta ve Üst Paleolitik'e ait olan düzeltili yonga, uç, dişlemeli ve çontuklu alet, bileşik alet, ön kazıyıcı, taş delgi, taş kalem, düzeltili dilgi ve düzeltili tepeli dilgi gibi alet grupları tespit edilmiştir. P.IV, P.V, P.VI ve P.VII jeolojik seviyelerinin yontmataş aletleri ise, Karain E Gözü'nden iyi bilinen Karain tip *Moustérien*'in tipik alet formlarından oluşan bir görünüm sergilemektedir. Bu seviyelerde, oldukça fazla olan ve çok çeşitli alt tiplerle karakterize edilen kenar kazıyıcıların yanı sıra; düzeltili yonga, uç, dişlemeli ve çontuklu alet gibi Orta Paleolitik teknolojiyle üretilmiş aletler bulunmaktadır. Ayrıca bu seviyelerde *levallois* tekniği kullanılarak üretilen taşmalıklar üzerine yapılan aletlerin sayıca arttığı da gözlemlenmektedir.

TYOLOGY OF THE MIDDLE PALEOLITHIC KNAPPED STONE TOOL OF KARAIN B CHAMBER

Keywords: Karain B Chamber • Middle Paleolithic • Knapped stone tool • Side scraper • Mousterian point.

Abstract: We have primarily constituted a middle Paleolithic knapped stone type list of B chamber in this study which is based on the typological classification of the knapped stone tools recovered from the middle Paleolithic layers of Karain B chamber. Our investigations have revealed the existence of both middle and upper Paleolithic techno-typological characteristics of the tools at P.III geological unit. This situation, however, brings the idea that P.III geological unit can be a transitional phase from the middle Paleolithic to the upper Paleolithic period, we highly believe. In this layer, P.III, we faced with the density and variability of side scrapers in particular; middle and upper Paleolithic knapped stone tool types such as retouched flake, point, denticulated and notched tool, composite tool, end scraper, borer, burin, retouched blade and retouched crested blade have been identified as well. The knapped stone tools of the geological layers P.IV, P.V, P.VI and P.VII represent the similar tool forms of Karain Type Mousterian industry which is well known from the Karain E chamber. Beside the side scrapers which are numerous in number and characterized by many sub-types, in those layers, P.IV-P.VII, there are also retouched flakes, points, denticulated and notched tools that produced by middle Paleolithic technology. In addition, increasing number of the tools' blanks which are made by *levallois* technology is observed in those geological layers as well.

* Gizem Kartal (MA), Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi, TR- 06100 / ANKARA, e-posta: gkartal@ankara.edu.tr.

Giriş

Antalya'nın yaklaşık 30 km kuzey-kuzeybatısında bulunan Karain Mağarası, Prehistorik Arkeoloji alanına büyük katkılarda bulunan ve Anadolu'yu çok zor şartlar altında karış karış araştıran Prof. Dr. İsmail Kılıç Kökten tarafından 1946 yılında tespit edilmiş¹ ve kazılarına 1973 yılına kadar aralıklarla devam edilmiştir². Kökten'in vefatının ardından 1985 yılında Prof. Dr. Işın Yalçinkaya başkanlığında E ve B gözlerinin kazılarına yeniden başlanmıştır. Yerli ve yabancı uzmanların katılımıyla halen devam etmekte olan kazılarda, oldukça önemli buluntular gün ışığına çıkarılmaktadır.

Karain Mağarası, bulunduğu biyom ve çevresindeki zengin hammadde kaynaklarından ötürü Paleolitik Çağ'dan itibaren insanlar için oldukça önemli ve vazgeçilmez bir yerleşim yeri olmuştur. Bu bağlamda, Anadolu için özellikle Paleolitik Çağ yontmataş tipolojisi ve teknolojisinin aydınlatılmasında Karain Mağarası'nın rolü göz ardı edilemeyecek derecede büyük ve önemlidir.

Karain B Gözü'nde, Pleistosen ve Holosen olmak üzere iki jeolojik dönem karşımıza çıkar. Çalışmamızın konusunu oluşturan yontmataş materyaller Pleistosen Dönem'e aittirler. Pleistosen katlaşım, P.I'den P.XI'e kadar olan jeolojik birimlerden oluşmaktadır. 3 ayrı birikim ile nitelenen P.I jeolojik seviyesi, Epi-paleolitik Dönem'e ait buluntular vermektedir³. Buluntu topluluğu içinde geometrik olmayan mikrolitler ve ön kazıyıcılar en tipik aletlerdir. Bunları, dişlemeli parçalar izlemek-

tedir. Dilgilerin az sayıda olmasına karşın, üretim artıkları olan dilgi ve dilgicik çekerdeklerinin çok sayıda oluşu dikkati çeken bir husustur. Kemik aletler bu ünite içinde bızlarla temsil edilmektedir. Bu seviyelerin buluntuları, tekno-tipolojik özellikleriyle Öküzini'nin alt ünitesine çok yakın benzerlikler göstermektedir⁴. P.II jeolojik seviyesi ise, Anadolu açısından çok az yerleşim yerinde tespit edilmiş olan Üst Paleolitik Dönem'e ait yontmataş buluntularla temsil edilmektedir⁵. Kalın yonga taşımaklı omurgalı ön kazıyıcılar, bu seviyenin buluntularını Üst Paleolitik'in çeşitli evrelerine bağlamaya olanak vermektedir⁶. P.III jeolojik birimi içerisinde hem Karain Tip *Moustérien*, hem de Üst Paleolitik yontmataş elemanlarının bulunduğu bir endüstri ile karşılaşmıştır. Orta Paleolitik'ten Üst Paleolitik'e geçişi niteleyen bu jeolojik seviye için, bir "geçiş (transizyon) seviyesi" diyebiliriz⁷. P.III seviyesinin altında devam eden P.IV, P.V, P.VI, P.VII P.VIII, P.IX ve P.X jeolojik ünitelerinin tamamı, Karain Tip *Moustérien* formda endüstri öğelerinin bulunduğu Orta Paleolitik Dönem ile ilişkilidir⁸. Yine Orta Paleolitik'e ait olan P.XI jeolojik seviyesinin kaldırılmasıyla B Gözü'nde ana kayaya ulaşılmıştır⁹.

Tekno-Tipolojik Analizler

Bu çalışmamızda, P.III'den P.VII'ye kadar olan jeolojik seviyelerden gün ışığına çıkarılmış olan 401 yontmataş alet üzerinde tekno-tipolojik analizler ya-

¹ Kökten 1947.

² Kökten 1949; Kökten 1955; Kökten 1957.

³ Özçelik 2011a.

⁴ Yalçinkaya ve diğ. 2000, 19.

⁵ Özçelik 2003; Özçelik 2011b, 602, 604, 608.

⁶ Yalçinkaya ve diğ. 2000, 19.

⁷ Yalçinkaya ve diğ. 2007, 547.

⁸ age. 548.

⁹ Yalçinkaya ve diğ. 2009, 292.

pılmış ve ortaya çıkan tip listesi doğrultusundaki gözlemlerimiz aktarılmıştır. Gözlemlerimizi aktarmaya başlamadan önce yontmataş aletlerin jeolojik seviyeler arasındaki dağılımını vermek yerinde olacaktır diye düşünmekteyiz (Tablo-1). Ayrıca oluşturduğumuz tip listesindeki yontmataş aletlerin tipleri Tablo-2’de sunulmuştur.

JEOLJİK SEVİYE	ADET
P.III	144
P.IV	118
P.V	57
P.VI	62
P.VII	20
Toplam	401

Tablo-1: Yontmataş aletlerin jeolojik seviyeler arasındaki dağılımı

Kenar Kazıyıcı	240
Düzeltili Yonga	64
Uç	35
Dışlemeli Alet	4
Ön Kazıyıcı	3
Çontuklu Alet	3
Düzeltili Dilgi	3
Düzeltili Tepeli Dilgi	1
Bileşik Alet	1
Taş Delgi	1
Taş Kalem	1
Tanımlanamamış kırık makrolit parçası	45
Toplam	401

Tablo-2: Yontmataş alet tipleri

Daha önce de belirttiğimiz gibi, P.III jeolojik seviyesi Orta Paleolitik’ten Üst Paleolitik’e geçiş aşamasını oluşturmaktadır. Bu nedenle analizlerimizi aktarırken, P.III’ü ve Orta Paleolitik’e tarihlenen diğer seviyeleri (P.IV-P.VII) iki ayrı grup olarak değerlendireceğiz.

İncelediğimiz materyal içindeki aletlerin % 37’si P.III jeolojik seviyesinden ele geçmiştir. Bu parçalar içinde en yoğun grubu kenar kazıyıcılar oluşturmaktadır (82 adet). Çok çeşitli alt tiplerle nitelenen bu kenar kazıyıcılar arasında 47 adet ile en fazla karşımıza çıkan tip tek kenar kazıyıcıdır. Bunlar kendi içinde, tek düz (29 adet), tek dışbükey (16 adet) (Çizim 3, 16; 4, 2) ve tek içbükey kenar kazıyıcılar (2 adet) (Çizim 4, 1) olarak üç alt tipe ayrılmaktadır. Tek kenar kazıyıcıları 18 adet ile iki kenar kazıyıcılar takip etmektedir ve bunlar; iki düz (8 adet) (Çizim 4, 3-4), düz-dışbükey (6 adet), içbükey-dışbükey (2 adet) (Çizim 4, 5) ve birer adetle temsil edilen düz-içbükey (Çizim 4, 6) ve iki dışbükey olmak üzere beş alt tipte gruplandırılmıştır. 8 tane olduğu tespit edilen yatay kenar kazıyıcıların yedisi düz yatay kenar kazıyıcı (Çizim 4, 7-9) , bir tanesi ise dışbükey yatay kenar kazıyıcıdır. Yatık yöneşen kenar kazıyıcılar P.III içinde 5 adetle sınırlıdır. Bunların üçü sola yatık yöneşen (Çizim 3, 12-13), ikisi sağa yatık yöneşen kenar kazıyıcıdır. Kenar kazıyıcılar açısından belirlenen son tip yöneşen kenar kazıyıcılarıdır ve bunların 4 tane olduğu belirlenmiştir. Bunlardan ikisi düz yöneşen (Çizim 3, 15), biri dışbükey yöneşen (Çizim 3, 14) ve son olarak biri düz-dışbükey yöneşen kenar kazıyıcıdır. Kenar kazıyıcıların tamamına yakını pulcuklu düzeltilerle şekillendirilmiş, yalnızca

4 tanesinin yapımında ince düzelti kullanılmıştır. Bunların üçü tek düz kenar kazıyıcı, biri ise düz yatay kenar kazıyıcıdır. Kenar kazıyıcıların hammaddesi, Karain çevresinde yoğun miktarda yerel kaynaklar halinde bulunan radyolaritlerdir. İstisna olarak P.III içinde incelenen kenar kazıyıcılardan yalnızca 1 tanesinin hammaddesinin çakmaktaşı olduğu tespit edilmiştir. Hammadde açısından kenar kazıyıcılarda Karain çevresinde yerel kaynaklar halinde bulunan radyolarit oldukça yoğun bir biçimde tercih edilmiş, öyle ki P.III içinde incelenen kenar kazıyıcılar içinde yalnızca 1 tanesinin hammaddesinin çakmaktaşı olduğu tespit edilmiştir. Kenar kazıyıcıların taşımalarına bakıldığında, *levallois* olmayan yongaların sıklıkla tercih edildiği görülmektedir (73 tane). Bunların dışındaki kenar kazıyıcıların taşımaları, *levallois* yonga (3 adet), *débordant* (çekirdek kenarı) yonga (2 adet) ve dilgi (4 adet) olarak belirlenmiştir. Söz konusu bu taşımaların topuk tiplerine bakıldığında büyük bir kısmının düz topuklu olduğu görülür. Bunun dışında; yüzüklü, ham, çizgi, topuksuz, dibi inceltilmiş ve topukları kırık olan taşımalar da mevcuttur.

Kenar kazıyıcılardan sonraki baskın alet grubu düzeltili yongalardır (30 adet). Bunlar içinde az sayıda olmak üzere iç yüzden düzeltili yonga (2 adet) (Çizim 4, 15) ve iç yüzden inceltilmiş düzeltili yonga bulunmaktadır (1 adet). Bu gruptaki parçaların 12 tanesi ince düzelti, diğer 18'i ise pulcuklu düzelti taşımaktadır. Düzeltili yongaların tıpkı kenar kazıyıcılarda olduğu gibi çakmaktaşı olan 1 tanesi dışında tamamının hammaddesi radyolarittir. Bu parçaların sadece 5 tanesi *levallois* tekniği içerir. Düzeltili yongaların topuk tipolojileri;

düz, yüzüklü, ham, dibi inceltilmiş, iki yüzü ve kırık şeklinde sınıflandırılabilir.

P.III jeolojik seviyesinde tespit edilen 13 uç içinde; 6 *mousteriën* uç (Çizim 5, 1-5), 3 uzun *mousteriën* uç (Çizim 5, 6), 2 basık *mousteriën* uç (Çizim 5, 9), 1 kalın uç (Çizim 5, 7) ve 1 dibi inceltilmiş kalın uç (Çizim 5, 8) bulunmaktadır. Bunlar, tamamı pulcuklu düzeltilerle uç formuna sokulmuş, *levallois* olmayan yongalar ve bir adet dilginin taşımaları olarak kullanıldığı parçalardır. Hepsinin hammaddesi radyolarittir. Topukları kırık olan iki parçanın yanı sıra; topukları düz, yüzüklü ve dibi inceltilmiş olan örnekler de göze çarpmaktadır.

Yukarıda açıklanan yontmataş öğeler dışında 3 adet dişlemeli alet, 1 çontuklu alet, 1 bileşik alet ve 7 tane tanımlanamamış kırık makrolit parçası, P.III jeolojik seviyesinin yontmataş aletlerini tamamlayan diğer elemanlardır. Dişlemeli aletlerin ikisi dilgi üzerine (Çizim 4, 10, 12), biri yonga üzerindedir (Çizim 4, 11). 1 tanesi pulcuklu düzeltilerle, diğer ikisi ise kenar üzerinde küçük çontukların açılmasıyla şekillendirilmiştir. Hepsinin hammaddesi radyolarittir ve topukları düz, ham ve iki yüzüklüdür. Radyolaritten düz topuklu *levallois* olmayan bir yonga üzerine yapılmış olan çontuklu alet ise (Çizim 4, 14), parçanın kenarında tek bir çontuğun açılmasıyla alet haline getirilmiştir. İncelenen materyal içinde tek bir örnek olan bileşik alet ise kenar kazıyıcı-çontukludur (Çizim 4, 13). Topuğu iki yüzü olan ve radyolaritten *levallois* olmayan bir yonga taşımaları üzerine önce kenar kazıyıcı olarak şekillendirilmiş olan bu

alet, parçanın kenarına geniş bir çontuk açılmasıyla bileşik alet haline getirilmiştir.

Buraya kadar incelediğimiz alet tipleri, P.III içinde Orta Paleolitik teknolojiye ait olan tiplerdi. Ancak P.III jeolojik seviyesinde Üst Paleolitik teknoloji gösteren, Üst Paleolitik'in tipik ve en önemli aletlerinden olan ön kazıyıcılar ile birer örnekle temsil edilen taş delgi (Çizim 5, 13), taş kalem, düzeltili dilgi ve düzeltili tepeli dilgi de tespit edilmiştir. 3 adet ön kazıyıcıdan ikisi omurgalı ön kazıyıcı (Çizim 5, 11-12), biri ise yonga üzerine ön kazıyıcı (Çizim 5, 10) olarak sınıflandırılmıştır. Hepsisi radyolarit olan bu ön kazıyıcıların taşımaları yongadır. Omurgalı ön kazıyıcılardan birinin topuğu kırık, diğeri topuksuzdur. Yonga üzerine ön kazıyıcının topuğu ise düzdür. Omurgalı ön kazıyıcılardan birinin alını, *dufour* dilgiciklerinin çıkarımıyla şekillendirilmiştir. Bilindiği üzere bu teknik, Üst Paleolitik'te yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Epipaleolitik'te ise oldukça yoğun olarak karşımıza çıkan bu dilgicikler mikrolitler haline dönüştürülmüş ve avcılık stratejilerinde köklü bir değişimin ortaya çıkmasına olanak vermiştir. Nitekim, Özçelik de Üst Paleolitik'e tarihlenen P.II'de mikrolitler içinde *dufour* dilgiciklerinin *ventral*, *dorsal* ve almaşık tipler olarak % 21'lik bir oranla varlıklarını gösterdiğini belirtmektedir¹⁰. Teknik açıdan böylesi mükemmel işçilik gösteren bir parçanın P.III içinden *in situ* ele geçmesi ve bu tekniğe ait parçaların P.II'de bulunuyor olması "geçiş aşaması" tezimizi destekleyen önemli kanıtlardan birisidir. Ayrıca birer örnekle temsil edilseler de taş kalem, düzeltili dilgi, düzeltili tepeli dilgi ve taş delgi, Üst

Paleolitik teknolojisini yansıtan diğer aletlerdendir. Tarafımızdan daha önce yapılan teknolojik çalışmalar sonucunda P.III endüstrisi içinde; Üst Paleolitik teknoloji gösteren 66 adet dilgi, 22 adet dilgicik, 10 adet tepeli dilgi, 5 adet dönümlü dilgi ve 3 adet tek kutuplu prizmatik çekirdek ile 1 adet iki kutuplu prizmatik çekirdek tespit ettiğimizi belirtmek isteriz¹¹. Bu parçaların varlığı, kısıtlı da olsa Üst Paleolitik teknolojinin P.III içinde başarıyla uygulandığını göstermektedir. Burada akla gelen soru, Üst Paleolitik'e ait olduğunu düşündüğümüz bu parçaların P.III'ün hemen üstünde yer alan P.II'den karışmış olup olamayacağıdır. Ancak söz konusu alanda yapılan sedimantolojik ve stratigrafik çalışmalar, P.II'den P.III'e herhangi bir karışmanın olamayacağını göstermiştir¹². Ayrıca P.III'ün radyokarbon tarihlendirme ölçümleri (kalibre edilmemiş GÖ 39 630)¹³ de bu görüşümüzü destekler nitelikte sonuçlar vermiştir.

Orta Paleolitik endüstri içinde yer alan yontmataş aletlerin jeolojik seviyeler arasındaki dağılımı; P.IV %29, P.V %14, P.VI % 15 ve P.VII % 5 olarak karşımıza çıkmaktadır. Orta Paleolitik endüstri, çok çeşitli alt tiplerle karşımıza çıkan kenar kazıyıcıların yoğunluğuyla kendini göstermektedir. Kenar kazıyıcılar Orta Paleolitik katlaşım içinde farklı sayısal değerler göstermiştir. P.IV'de 66, P.V'de 38, P.VI'da 45 ve son olarak P.VII'de 9 adet kenar kazıyıcı tespit edilmiştir. Bu kenar kazıyıcılar, çoğunlukla pulcuklu düzeltilerle kazıyıcı formuna dönüştürülmüş olan parçalardır. Kenar kazıyıcılar içinde yal-

¹⁰ Özçelik 2003, 86.

¹¹ Kartal 2008, 28, 43; Kartal 2011, 135.

¹² Yaman 2011, 250, 255.

¹³ Yalçinkaya ve diğ. 2007, 547.

nızca 4'er tanesi ince ve yarı basamak pulcuklu düzeltilelerle şekillendirilmiştir.

Orta Paleolitik katlaşımına ait kenar kazıyıcılar içinde tespit edilen ana tipler; tek, iki, yöneşen, yatık yöneşen ve yatay kenar kazıyıcılardır. Bunların jeolojik seviyeler arasındaki dağılımı Tablo-3'de sunulmuştur.

Tek kenar kazıyıcılar her jeolojik seviye içinde en yüksek değeri gösteren tip olmuştur. Bunları yine her jeolojik seviye içinde temsil edilen iki kenar kazıyıcılar izlemektedir. Yoğunluk açısından üçüncü sırada yatay kenar kazıyıcılar yer almakta ve bu tipin P.VII'de hiçbir örneğinin bulunmadığı görülmektedir. Sayısal açıdan yatay kenar kazıyıcıları takip eden yatık yöneşen kenar kazıyıcılar ve yöneşen kenar kazıyıcılar da yine P.VII jeolojik seviyesinde bulunmayan tiplerdir. E Gözü kenar kazıyıcıları içinde de aynı şekilde en büyük grubu tek kenar kazıyıcılar oluşturur ve bunları sırasıyla iki, yöneşen (yatık yöneşen kenar kazıyıcılar da bu grubun içinde yer almaktadır) ve yatay kenar kazıyıcılar takip etmektedir¹⁴.

	P.IV	P.V	P.VI	P.VII	Toplam
Tek	42	26	27	5	100
İki	8	2	7	4	21
Yatay	9	4	2	-	15
Yatık Yöneşen	4	3	6	-	13
Yöneşen	3	3	3	-	9
Toplam	66	38	45	9	158

Tablo-3: Kenar kazıyıcı tiplerinin jeolojik seviyeler arasındaki dağılımı

¹⁴ Taşkıran 1996, 157.

Tablo-3'de görülen ana tipler çok çeşitli alt tipler ile karşımıza çıkmıştır ve yine jeolojik seviyeler arasında farklılık göstermektedir.

	P.IV	P.V	P.VI	P.VII	Toplam
Tek Düz	27	18	10	3	58
Tek Dışbükey	14	8	13	1	36
Tek İçbükey	1	-	4	1	6
Düz-Dışbükey	4	2	2	3	12
İki Düz	1	-	3	-	4
İçbükey-Dışbükey	2	-	-	1	3
Düz-İçbükey	-	-	2	-	2
İki Dışbükey	1	-	-	-	1
Düz Yatay	7	3	1	-	11
Dışbükey Yatay	2	1	1	-	4
Sağa Yatık Yöneşen	3	-	5	-	8
Sola Yatık Yöneşen	1	3	1	-	5
Düz-Dışbükey Yöneşen	2	3	-	-	5
Düz Yöneşen	1	-	3	-	4
Toplam	66	38	45	9	158

Tablo-4: Kenar kazıyıcı alt tiplerinin jeolojik seviyeler arasındaki dağılımı

Tablo-4'de görüleceği üzere, tek düz kenar kazıyıcılar (Çizim 1, 3, 11; 2, 10) Orta Paleolitik'e tarihlenen bütün seviyelerde karşımıza çıkmış ve tek kenar kazıyıcılar içinde en fazla orana sahip alt tip olmuştur. Bunu tek dışbükey kenar kazıyıcılar (Çizim 2, 1; 3, 9) takip etmektedir. Tek içbükey kenar kazıyıcılar ise, P.V dışındaki seviyelerden az da olsa tes-

pit edilen- tek kenar kazıyıcılar içindeki diğer bir alt tiptir. E Gözü tek kenar kazıyıcıları içinde tek dışbükey kenar kazıyıcıların en yaygın tip olduğu; bunları tek düz ve tek içbükey kenar kazıyıcıların izlediği belirtilmiştir¹⁵.

İki kenar kazıyıcılar beş farklı alt tipte nitelenmiş ve yoğunlukla düz-dışbükey (Çizim 1, 1, 4; 2, 9; 3, 10) alt tipi içine yerleştirilmişlerdir. Bunları sırasıyla; iki düz (Çizim 2, 11), içbükey-dışbükey (Çizim 1, 2), düz-içbükey ve iki dışbükey kenar kazıyıcılar izlemektedir. E Gözü'nde de iki kenar kazıyıcılar için aynı alt tipler belirlenmiş ve bunlar içinde düz-dışbükey olanların en fazla olduğu görülmüştür. Bunları iki dışbükey, içbükey-dışbükey, iki düz, düz-içbükey ve B Gözü'nde karşımıza çıkmayan iki içbükey kenar kazıyıcılar takip eder¹⁶.

Yatay kenar kazıyıcılar için düz yatay (Çizim 1, 14) ve dışbükey yatay (Çizim 1, 13; 3, 3) olmak üzere iki alt tip belirlenmiş ve düz yatay kenar kazıyıcıların sayısal açıdan daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Yatay kenar kazıyıcılar E Gözü kenar kazıyıcıları içinde 4. sırada yer alır ve sırasıyla dışbükey yatay, düz yatay ve içbükey yatay alt tiplerinden oluşur¹⁷.

Sonraki sırada yer alan yatık yöneşen kenar kazıyıcıların büyük bir kısmını sağa yatık yöneşen kenar kazıyıcılar (Çizim 1, 12; 2, 6; 3, 11) oluşturur ancak sola yatık yöneşen kenar kazıyıcılar (Çizim 2, 7) da mevcuttur. Yatık yöneşen kenar kazıyıcıların E Gözü endüstrisi içinde önemli bir orana sahip olduğu ve Zagros *Moustérien* yerleşim yerlerinde bu oranın

Karain'e göre oldukça düşük olduğu belirtilmektedir¹⁸.

Son olarak yöneşen kenar kazıyıcılar iki alt tipte incelenmiş ve düz-dışbükey yöneşen kenar kazıyıcılar (Çizim 2, 12; 3, 2) ile düz yöneşen kenar kazıyıcıların (Çizim 2, 3-4) birbirlerine oldukça yakın sayısal değerler gösterdiği belirlenmiştir. E Gözü'nde tespit edilen yöneşen kenar kazıyıcılar arasında ise dışbükey yöneşen kenar kazıyıcıların ilk sırada yer aldığı görülür¹⁹.

Kenar kazıyıcılara hammadde açısından bakıldığında, çakmaktaşıdan yapılmış 8 tane kenar kazıyıcı dışındakilerin tamamının radyolarit olduğu görülmektedir. Kenar kazıyıcıların yapımında tercih edilen taşımallıklarda *levallois* olmayan yongalar ilk sırada yer almaktadır (105 tane). Bunları 37 tane ile *levallois* yongalar, 14 tane ile dilgiler ve 2 tane ile *débordant* (çekirdek kenarı) yongalar takip etmektedir. Görüldüğü gibi Orta Paleolitik seviyelerde *levallois* tekniğinin kullanımında ve bu teknikle ortaya çıkan taşımallığın alet haline çevrilmesinde P.III jeolojik seviyesine oranla büyük bir artış gözlemlenmektedir. Söz konusu taşımallıkların toplukları ise; sırasıyla düz (63 adet), yüzcüklü (45 adet), kırık (15 adet), ham (9 adet), iki yüzlü (9 adet), çizgi (7 adet), dibi inceltilmiş (7 adet), topuksuz (2 adet) ve son olarak çatı biçimli (1 adet) olarak belirlenmiştir.

Kenar kazıyıcılardan sonraki sırada yer alan düzeltili yongalar (Çizim 2, 8), P.IV'de 24, P.V'de 3, P.VI'da 5 ve P.VII'de 2 adet ile karşımıza çıkmaktadır.

¹⁵ Taşkiran 1996, 98.

¹⁶ age. 100.

¹⁷ age. 102.

¹⁸ age. 157.

¹⁹ age. 101.

Bunlardan dördü iç yüzden inceltilmiş düzeltili yongadır. Düzeltili yongaların tamamına yakını pulcuklu düzeltilerle düzeltilenmiş, yalnızca dördünün ince düzeltilerle işlendiği gözlemlenmiştir. Tamamının hammaddesi radyolarit olan bu yongaların çoğu (23 adet) *levallois* olmayan yonga, 10 tanesi *levallois* yonga ve biri de *débordant* yongadır. Düzeltili yongaların topukları genellikle düz (11 adet) ve yüzçüklüdür (10 adet). Diğerleri çizgi (3), ham (2), dibi inceltilmiş (4), topuksuz (1) ve kırık (3) örnekler ile temsil edilirler.

Karşımıza çıkan üçüncü alet grubu uçlardır (22 adet). Bunların 7'si P.IV, 5'i P.V, 7'si P.VI ve 3'ü P.VII'den tespit edilmiştir. Uçların alt tiplerine bakıldığında, 10 tane ile uzun *mousteriën* ucun (Çizim 1, 5, 10; 2, 5, 13-14; 3, 5) oldukça baskın olduğu görülmektedir. Bunların ardından 7 tane ile basık *mousteriën* uç (Çizim 1, 9; 2, 15; 3, 1, 6), 3 tane ile dibi inceltilmiş basık *mousteriën* uç (Çizim 1, 6-7) ve 1'er örnek ile dibi inceltilmiş uzun *mousteriën* uç (Çizim 1, 8) ve *levallois* uç üzerine *mousteriën* uç (Çizim 3, 4) gelmektedir. P.VI'da saptanan ve hammaddesi çakmaktaşı olan bir ucun dışındakilerin hammaddesi radyolarittir. 12'si *levallois* olmayan yonga, 7'si dilgi ve 3'ü *levallois* yongalar üzerine yapılmış bu uçların tamamına yakını pulcuklu düzeltilerle şekillendirilmiştir. Bunların ikisinde yarı basamak pulcuklu ve birinde hem pulcuklu hem de ince düzelti tespit edilmiştir. Topuk tipolojileri açısından çoğunlukla düz (7), yüzçüklü (4), dibi inceltilmiş (4), iki yüzlü (2), çizgi (1), kırık (4) örnekler ile karşılaşılmıştır.

Tipolojik açıdan yukarıda bahsettiğimiz üç ana gruptan başka; 2 adet çon-

tuklu alet (Çizim 3, 8), 1 adet dişlemeli alet (Çizim 3, 7), 2 adet düzeltili dilgi (Çizim 2, 2) ve 38 adet tanımlanamamış kırık makrolit parçası tespit edilmiştir. Çontuklu aletlerden biri P.IV'den diğeri ise P.VII'den ele geçmiştir. Parçanın kenarına pulcuklu düzeltilerle çontuk açılan bu aletlerin ikisinin de taşımaları *levallois* olmayan radyolarit yongadır. Birinin topuğu düz, diğerrinin hamdır. P.IV'den tespit edilen dişlemeli alete ise, *levallois* olmayan radyolarit bir yonga üzerine pulcuklu düzeltilerle form verilmiş olup bu parçanın dibi iç yüzden inceltilmiştir. P.IV ve P.VI'dan ele geçen düz topuklu radyolarit dilgiler üzerine pulcuklu düzeltilerle işlenmiş düzeltili dilgiler, Üst Paleolitik teknolojiden oldukça uzak olup Orta Paleolitik karakterler gösterirler. Boyu eninin iki katından fazla olan bu parçalar sadece form olarak dilgiye daha yakın oldukları için dilgi kategorisinde değerlendirilmiştir. Tanımlanamamış makrolit parçaları ise, herhangi bir kategoriye yerleştirilemeyecek derecede kırık tırlar. Bunların görmezden gelinmemesi gerektiğini düşündüğümüzden sayısal açıdan yontmataş aletlerin içinde değerlendirilmiştir.

Genel Değerlendirme ve Sonuç

Buraya kadar, genel anlamda B Gözü Orta Paleolitik seviyelerinden ele geçen yontmataş aletlerin tipolojik sınıflandırılmasının yanı sıra taşımaları, topuk tipleri, düzeltilenme biçimleri ve tercih edilen hammaddeler bazında sayısal verilerle ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Elde ettiğimiz verilerin karşılaştırmalarını ise bu bölümde derlemeye çalışacağız.

Karain B Gözü'nde P.III jeolojik seviyesinde tespit edilen Orta Paleolitik'ten Üst Paleolitik'e geçiş evresi, Ana-

dolu'da sadece Hatay'da bulunan Üçağzılı Mağarası'ndan bilinmekte olup söz konusu bu buluntu topluluğu Levant geleneğine bağlanmıştır²⁰. Minzoni-Déroche, Üçağzılı Mağarası Üst Paleolitik endüstrisinin Levant'ın Antelias IV'ü ile benzerlikler gösterdiğini belirtmektedir²¹. Ancak, Antelias kaya sığınağında bulunan söz konusu buluntular terminolojik açıdan günümüzde *Abmarian* kültür kompleksine bağlanmaktadır²². Kuhn'a göre *Abmarian*, Klasik Levant *Aurignacien*'i ile çok az ilişkili farklı bir oluşuma işaret eden, Erken Üst Paleolitik'in dilgi ağırlıklı buluntu topluluğunu açıklamaktadır²³. Araştırmacılar, teknolojik ve tipolojik olarak Üçağzılı Mağarası'nın Erken Üst Paleolitik buluntuları ile Yabrud II ve III sığınaklarından ele geçen Geç *Abmarian* buluntu toplulukları arasında oldukça yakın benzerlikler olduğunu belirtmektedirler²⁴. Üst Paleolitik'in bu erken formu, Orta Paleolitik teknolojiye ait taşımaları üzerine yapılmış Üst Paleolitik alet formlarıyla Doğu Akdeniz Havzası karakteristiği olarak karşımıza çıkmaktadır²⁵.

Aurignacien'in yayılım haritasını çıkarmaya çalışan araştırmacılar için klasik *Aurignacien* olmayan bu yerleşim yerinin biraz hayal kırıklığı yaratabileceği belirtilmiş; diğer taraftan, Doğu Akdeniz'de stratigrafi içinden kendi deyimleriyle hem "Öncül" hem de geç Üst Paleolitik (*Abmarian*?) buluntu topluluğu içeren çok az sayıda yerleşim yeri olduğuna değinilmiş-

tir²⁶. Örneğin, Suriye'deki Umm El Tlel (El Kown), Ksar' Akil ve Antelias kayaaltı sığınağı benzer katlaşımın içerir. Üçağzılı'daki daha eski buluntu topluluğu gibi, Öncül Üst Paleolitik buluntu toplulukları bazı araştırmacılar tarafından Orta-Üst Paleolitik arasında geçiş evresi olarak bilinir²⁷. Araştırmacıların "Öncül Üst Paleolitik" olarak niteledikleri buluntu topluluğu (F, G, H tabakaları) Orta ve Üst Paleolitik teknolojiyle ilişkili parçalar içermektedir. Aletlerin büyük bir kısmı (ön kazıyıcı ve taş kalemler gibi) Üst Paleolitik'in tipik aletlerinden oluşur. Hem uzun hem de kısa olan ve çok çeşitli tipleri bulunan ön kazıyıcılar en yoğun alet grubudur. Diğer alet formu, çok sayıdaki düzeltili yonga ve dilgilerdir²⁸. Diğer aletlere göre daha az sayıda taş kalem ve uçlu dilgiler de alt tabakalarda mevcuttur²⁹. Alet taşımaları çoğunlukla dilgidir ama son tabaka olan H seviyesinde taşımaları yonga olan aletler daha fazladır³⁰. Kenar kazıyıcı ve *Moustérien* uç gibi tipik Orta Paleolitik alet formları F, G ve H tabakalarından ele geçirilmiştir fakat alet topluluğu içinde çok küçük bir yüzdeye sahiptir. Üst Paleolitik özelliklerin baskın olduğu bu tabakalarda yonga ve dilgi teknolojisi kullanılmış ve Orta-Üst Paleolitik özelliklerin birleştiği bir görünüm sunmuştur³¹. Bu tabakalarda hammadde kullanımı üstteki seviyelerden farklılık göstermektedir. Düzeltili aletlerin çoğu birinci kaynaktan elde edilen çakmaktaşıdan yapılmış ancak bazı çekirdek ve artıklar ikinci kaynaktan getirilen çak-

²⁰ Kuhn ve diğ. 1999, 68.

²¹ Minzoni-Déroche 1993, 149.

²² Kuhn ve diğ. 1999, 67.

²³ age. 67.

²⁴ age. 67.

²⁵ Güleç ve diğ. 2002, 257.

²⁶ Kuhn ve diğ. 1999, 69.

²⁷ age. 69.

²⁸ Güleç ve diğ. 2002, 257.

²⁹ age. 257-258.

³⁰ age. 258.

³¹ Güleç ve diğ. 2003, 474.

maktaşı ve kuvarsit çakıllardan yontulmuştur³². F, G ve H tabakaları Üst Paleolitik alet formları Doğu Akdeniz Havzası'ndaki Antelias kayaaltı sığınağı, Beyrut yakınındaki Ksar' Akil ve Negev'deki Boker Tachtit'i (Tabaka 4) kapsayan "hybrid" (melez) Orta/Üst Paleolitik dilgi üretiminin bulunduğu geçiş ya da "Öncül Üst Paleolitik" endüstrilerine benzer³³. Üçağzlı Mağarası'nın erken seviyelerinden ele geçen buluntular yalnızca yontmataş aletler değildir. Çok yoğun olmamasına karşın bu seviyelerden kemik aletler de bulunmuştur. Süs objeleri ise, erken tabakalarda oldukça yoğundur. F, G ve H tabakalarından kabaca 400 adet modifiye edilmiş deniz kabuğundan boncuk tespit edilmiştir³⁴. Bu durum, Karain B'de tespit edilen geçiş aşamasının Üçağzlı'dan farklılığını ortaya koyan bir unsurdur. Zira, Karain'den ele geçen süs objeleri ve kemik aletler Üst Paleolitik'e tarihlenen P.II'de karşımıza çıkmaktadır. Bu süs objelerini oluşturan işlenmemiş *dentalium* çekirdeklerin yanı sıra, 46 adet *dentalium* boncuğa rastlandığı ve bunların 16 tanesi üzerinde kesim izlerinin gözlemlendiği belirtilmiştir. Ayrıca oldukça bozulmuş olmasına rağmen, uç kısmındaki düzleme izlerinin çok net görüldüğü bir bızın varlığına da dikkat çekilmiştir³⁵.

Orta Paleolitik'ten Üst Paleolitik'e geçiş aşamasının tespit edildiği Levant yerleşimlerinde de görünüm, Üçağzlı Mağarası'ndan farklı değildir. Negev, Güney Ürdün, Tor Sabiha, Site 643 ve Nahal Aqev gibi Levant yerleşimlerinde ele ge-

çen az sayıda yontmataş aletin büyük bir çoğunluğunun Üst Paleolitik karakterli olduğu, hatta bazı yerleşim yerlerinde (Site 643 gibi) tek bir tipik *Moustérien* aletin dahi bulunmadığı, bazı yerleşimlerde ise çok az sayıda olduğu belirtilmektedir³⁶. Görüldüğü üzere, Karain Mağarası'nda tespit edilmiş olan geçiş aşaması Üçağzlı Mağarası'nda ve Levant gelenekli yerleşim yerlerinde saptanan geçiş aşamasından oldukça farklıdır. P.III jeolojik seviyesinde Orta Paleolitik tekno-tipolojiyi yansıtan alet formlarının yanı sıra, Üst Paleolitik tipte aletler tespit edilmiş ve söz konusu bu Üst Paleolitik aletlerin taşımaları kesinlikle Orta Paleolitik teknolojiyle üretilmemiştir. P.III'de; kenar kazıyıcı ağır-likli, uç, çontuklu alet, dişlemeli alet ve düzeltili yongadan oluşan Orta Paleolitik karakterli yontmataş aletlere, az sayıda ön kazıyıcı, taş delgi, taş kalem, düzeltili dilgi ve düzeltili tepeli dilgiden oluşan Üst Paleolitik teknoloji gösteren aletler eşlik etmektedir. Sonuç olarak, Karain B'de karşımıza çıkan geçiş aşaması, Üst Paleolitik'in tipik alet formlarının oldukça yoğun olduğu ve bunların yanı sıra az sayıda Orta Paleolitik karakterli aletin bulunduğu Levant gelenekli yerleşim yerlerinden büyük oranda farklılık göstermektedir.

Minzoni-Déroche, tarihöncesi Türkiye'sinde -en azından Orta Paleolitik'ten itibaren- aynı zamanda iki değişik geleneğin bir arada görüldüğünü belirtmektedir. Bunlardan birinin Toros-Zagros geleneği (Anadolu'daki tarihöncesi kalıntıların büyük bir bölümü bu kola aittir), diğerinin ise Levant geleneği (yegâne örnekler Tıkalı, Kanal Mağaraları ve Üçağzlı komp-

³² Güleç ve diğ. 2002, 258.

³³ Güleç ve diğ. 2003: 474- 475.

³⁴ a.g.e. 475.

³⁵ Özçelik 2011b, 602.

³⁶ Marks 1988, 113.

leksidir) olduğunu belirtmektedir³⁷. Nitekim, Karain Mağarası E Gözü Orta Paleolitik'i Toros-Zagros geleneğinden Zagros Tip *Moustérien*'e bağlanmıştır³⁸. E Gözü Orta Paleolitik'inde en çok karşılaşılan alet grubunun kenar kazıyıcılar olduğu, *Moustérien* uçlar, dişlemeli ve çontukluların bu aletlere eşlik ettiği belirtilmektedir³⁹. Yontmataş alet tiplerindeki benzerlikler E Gözü ile B Gözü'nde tipolojik açıdan büyük farklılıkların bulunmadığını düşündürse de bu konudaki çalışmalar halen devam etmektedir. Aynı şekilde Warvasi Kayaaltı Sığınağı⁴⁰ ile Kunji Mağarası⁴¹ yontmataş alet topluluğunun çok sayıda kenar kazıyıcı ve uçlar ile görece daha az sayıdaki dişlemeli ve çontuklulardan oluştuğu belirtilmektedir. Ayrıca Taşkıran, ilk kez Dibble tarafından Bisutun materyali üzerinde saptadığını belirttiği ve Karain E Gözü kenar kazıyıcıları üzerinde de varlıklarını ortaya çıkardığı, "truncated-faceted" (budamalı-façetalı) parçalardan söz etmektedir⁴². Bu parçaların Bisutun'dan başka Kunji, Warvasi ve Karain gibi sitelerde de bulunması nedeniyle Zagros Tip *Moustérien* endüstri veren yerleşim yerlerinde görülen ortak bir özellik olarak ortaya çıktığı da belirtilmiştir⁴³. Hem B Gözü yontmataş aletlerinde hem de bazı yongalama ürünlerinde⁴⁴ tespit edilen bu teknolojik uygulama, B Gözü Orta Paleolitik buluntularının Karain Mağarası'nın da içinde bulunduğu Toros-Zagros sistemindeki mağaralarla olan benzerliğini or-

taya koymaktadır. P.IV'den P.VII'ye kadar olan jeolojik seviyeler Orta Paleolitik olarak tanımlanan buluntularla nitelenmekte ve Karain E Gözü ile Zagros yerleşimlerinin buluntularıyla paralellik göstermektedir.

KARAIN B GÖZÜ ORTA PALEOLİTİK YONTMATAŞ ALET TİP LİSTESİ

I. Kenar Kazıyıcı

A. Tek Kenar Kazıyıcı

- 1) Tek Düz Kenar Kazıyıcı
- 2) Tek İçbükey Kenar Kazıyıcı
- 3) Tek Dışbükey Kenar Kazıyıcı

B. İki Kenar Kazıyıcı

- 1) İki Düz Kenar Kazıyıcı
- 2) Düz ve İçbükey Kenar Kazıyıcı
- 3) Düz ve Dışbükey Kenar Kazıyıcı
- 4) İki Dışbükey Kenar Kazıyıcı
- 5) İçbükey ve Dışbükey Kenar Kazıyıcı

C. Yöneşen Kenar Kazıyıcı

- 1) Düz Yöneşen Kenar Kazıyıcı
- 2) Dışbükey Yöneşen Kenar Kazıyıcı
- 3) Düz-Dışbükey Yöneşen Kenar Kazıyıcı

D. Yatık Yöneşen Kenar Kazıyıcı

- 1) Sağa Yatık Yöneşen Kenar Kazıyıcı
- 2) Sola Yatık Yöneşen Kenar Kazıyıcı

E. Yatay Kenar Kazıyıcı

- 1) Düz Yatay Kenar Kazıyıcı
- 2) Dışbükey Yatay Kenar Kazıyıcı

II. Uç

- 1) *Moustérien* Uç
- 2) Uzun *Moustérien* Uç
- 3) Basık *Moustérien* Uç
- 4) Dibi İnceltilmiş Uzun *Moustérien* Uç
- 5) Dibi İnceltilmiş Basık *Moustérien* Uç
- 6) Kalın Uç
- 7) Dibi İnceltilmiş Kalın Uç
- 8) *Levallois* Uç Üzerine *Moustérien* Uç

³⁷ Minzoni-Déroche 1992, 74.

³⁸ Yalçınkaya ve diğ. 1993, 104.

³⁹ Yalçınkaya 1989, 155, 157; Taşkıran 1996, 151.

⁴⁰ Dibble - Holdaway 1993, 75.

⁴¹ Baumlér - Speth 1993, 10.

⁴² Taşkıran 1996, 128.

⁴³ Taşkıran 1996, 129.

⁴⁴ Kartal 2008, 138-139.

III. Çontuklu Alet

IV. Dişlemeli Alet

V. Düzelttili Yonga

- 1) Düzelttili Yonga
- 2) İç Yüzden Düzelttili Yonga
- 3) İç Yüzden İnceltilmiş Düzelttili Yonga

VI. Düzelttili Dilgi

- 1) Düzelttili Dilgi
- 2) Düzelttili Tepeli Dilgi

VII. Ön Kazıyıcı

- 1) Basit Ön Kazıyıcı
- 2) Omurgalı Ön Kazıyıcı

VIII. Taş Delgi

- 1) Köşede Taş Delgi

IX. Bileşik Alet

- 1) Kenar Kazıyıcı-Çontuklu

X. Taş Kalem

- 1) Çekirdek üzerine taş kalem

XI. Tanımlanamamış Kırık Makrolit Parçası

Çizim Listesi

Çizim 1

- 1, 4: Düz-dışbükey kenar kazıyıcı (P.VII).
- 2: İçbükey-dışbükey kenar kazıyıcı (P.VII).
- 3: Tek düz kenar kazıyıcı (P.VII).
- 5: Uzun *moustérien* uç (P.VII).
- 6-7: Dibi incelttilmiş basık *moustérien* uç (P.VII).
- 8: Dibi incelttilmiş uzun *moustérien* uç (P.VI).
- 9: Basık *moustérien* uç (P.VI).
- 10: Uzun *moustérien* uç (P.VI).
- 11: Tek düz kenar kazıyıcı (P.VI).
- 12: Sağa yatık yöneşen kenar kazıyıcı (P.VI).
- 13: Dışbükey yatay kenar kazıyıcı (P.VI).
- 14: Düz yatay kenar kazıyıcı (P.VI).

Çizim 2

- 1: Tek dışbükey kenar kazıyıcı (P.VI).
- 2: Düzelttili dilgi (P.VI).
- 3, 4: Düz yöneşen kenar kazıyıcı (P.VI).
- 7: Sağa yatık yöneşen kenar kazıyıcı (P.VI).
- 8: Düzelttili yonga (P.VI).
- 9: Düz-dışbükey kenar kazıyıcı (P.VI).
- 10: Tek düz kenar kazıyıcı (P.V).
- 11: İki düz kenar kazıyıcı (P.V).
- 12: Düz-dışbükey yöneşen kenar kazıyıcı (P.V).
- 13, 14: Uzun *moustérien* uç (P.V).
- 15: Basık *moustérien* uç (P.V).

Çizim 3

- 1: Basık *moustérien* uç (P.V).
- 2: Düz-dışbükey yöneşen kenar kazıyıcı (P.V).
- 3: Dışbükey yatay kenar kazıyıcı (P.IV).
- 4: *Levallois* uç üzerine *moustérien* uç (P.IV).
- 5: Uzun *moustérien* uç (P.IV).
- 6: Basık *moustérien* uç (P.IV).
- 7: Dişlemeli alet (P.IV).
- 8: Çontuklu alet (P.IV).
- 9: Tek dışbükey kenar kazıyıcı (P.IV).
- 10: Düz-dışbükey kenar kazıyıcı (P.IV).
- 11: Sağa yatık yöneşen kenar kazıyıcı (P.IV).
- 12-13: Sola yatık yöneşen kenar kazıyıcı (P.III).
- 14: Dışbükey yöneşen kenar kazıyıcı (P.III).
- 15: Düz yöneşen kenar kazıyıcı (P.III).
- 16: Tek dışbükey kenar kazıyıcı (P.III).

Çizim 4

- 1: Tek içbükey kenar kazıyıcı (P.III).
- 2: Tek dışbükey kenar kazıyıcı (P.III).

- 3-4: İki düz kenar kazıyıcı (P.III).
- 5: İçbükey-dışbükey kenar kazıyıcı (P.III).
- 6: Düz-içbükey kenar kazıyıcı (P.III).
- 7-9: Düz yatay kenar kazıyıcı (P.III).
- 10-12: Dişlemeli alet (P.III).
- 13: Kenar kazıyıcı-çontuklu (P.III).
- 14: Çontuklu alet (P.III).
- 15: İç yüzden düzeltili yonga (P.III).

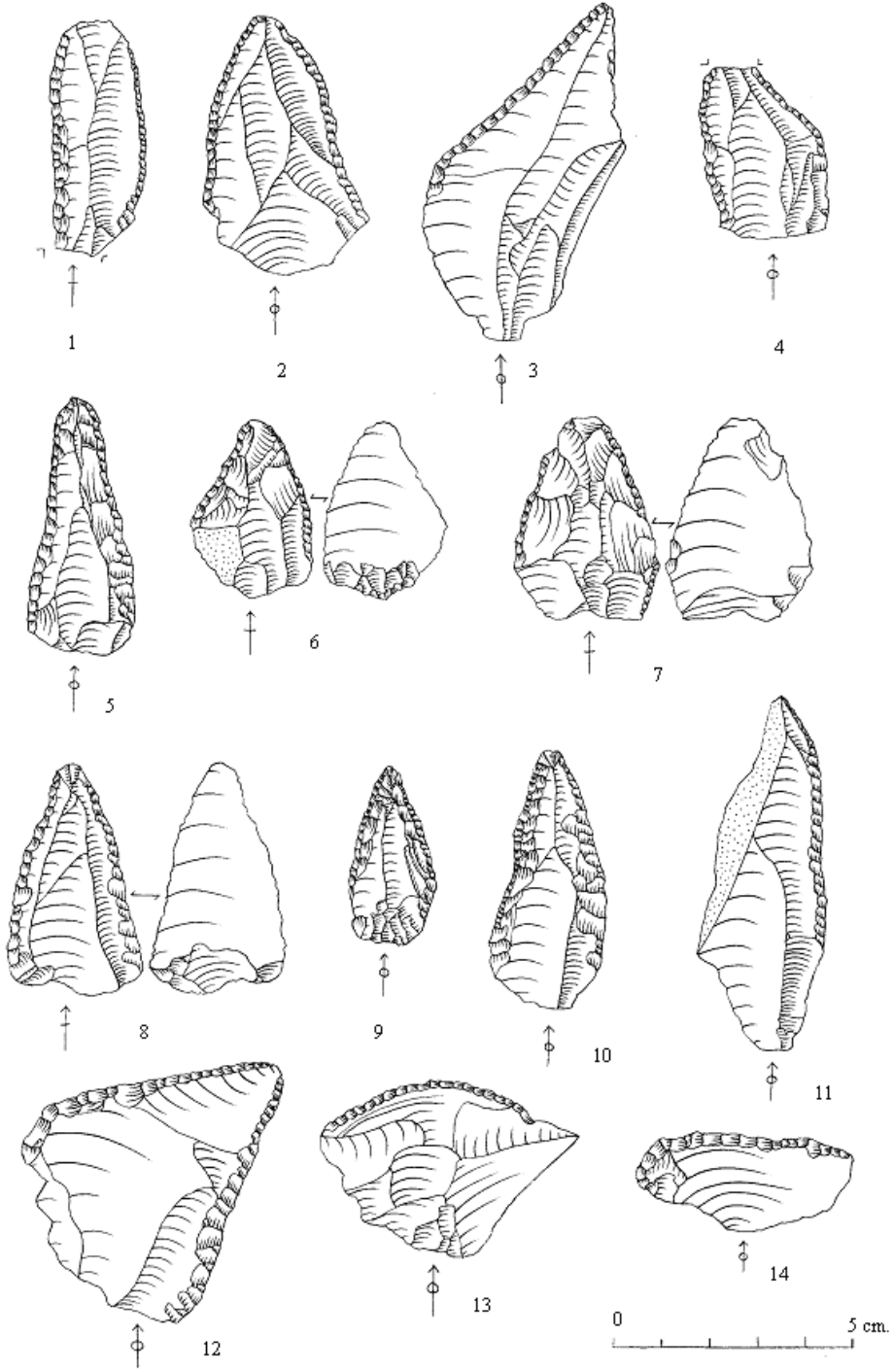
Çizim 5

- 1-5: *Moustérien* uç (P.III).
- 6: Uzun *moustérien* uç (P.III).
- 7: Kalın uç (P.III).
- 8: Dibi inceltilmiş kalın uç (P.III).
- 9: Basık *moustérien* uç (P.III).
- 10: Yonga üzerine ön kazıyıcı (P.III).
- 11-12: Omurgalı ön kazıyıcı (P.III).
- 13: Köşede taş delgi (P.III).

KAYNAKÇA

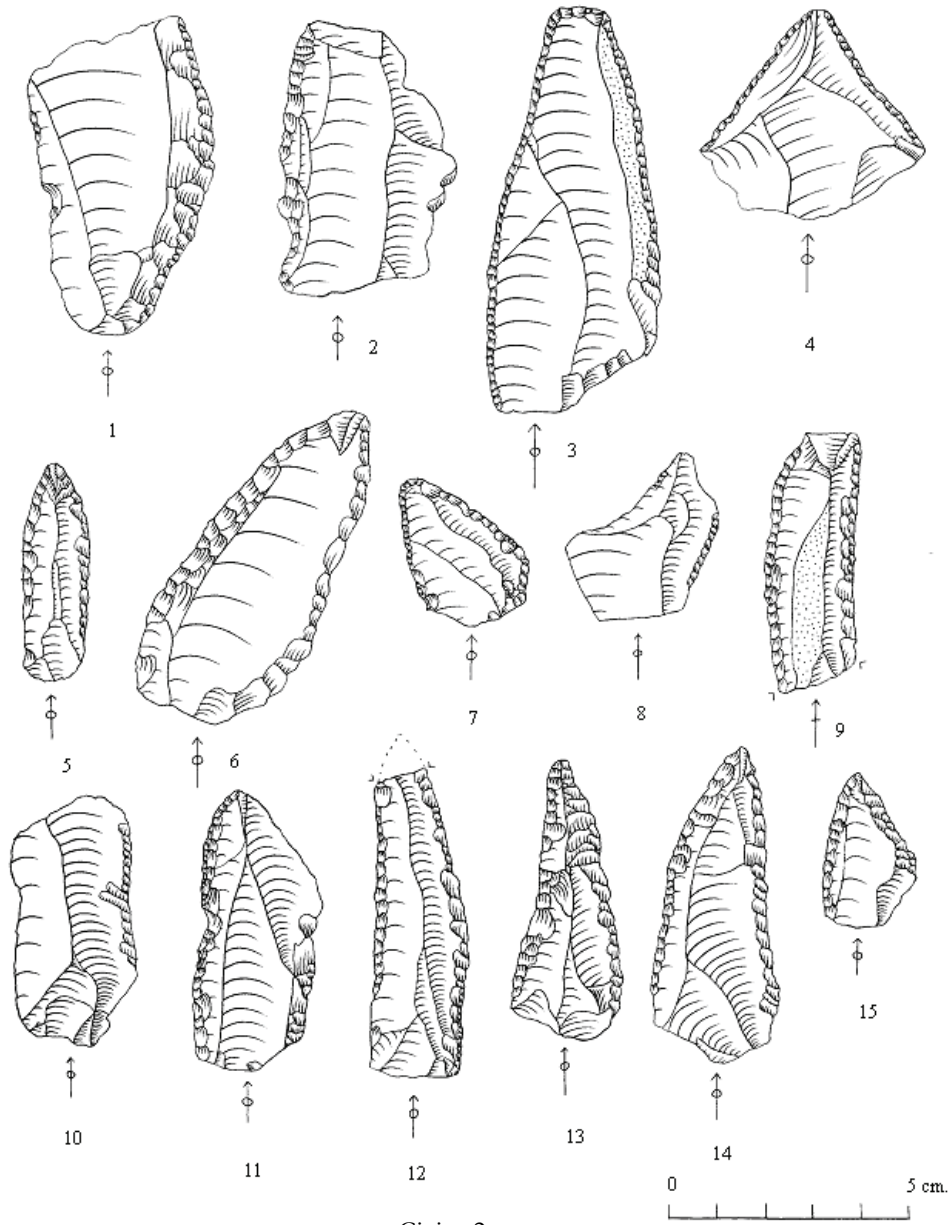
- Baumler – Speth 1993 M. F. Baumler – J. D. Speth, “A Middle Paleolithic Assemblage from Kunji Cave, Iran”, *The Paleolithic of the Zagros-Taurus*, Philadelphia: University of Pennsylvania, University Museum Monograph 83 (1993) 1-73.
- Dibble – Holdaway 1993 H. L. Dibble – S. J. Holdaway, “The Middle Paleolithic Industries of Warvasi”, *The Paleolithic of the Zagros-Taurus*, Philadelphia: University of Pennsylvania, University Museum Monograph 83 (1993) 75-99.
- Güleç ve diğ. 2002 E. Güleç – S. L. Kuhn – M. Stiner, “The 2000 Excavation at Üçağzlı Cave”, *KST* 23.1, 2002, 255-264.
- Güleç ve diğ. 2003 E. Güleç – S.L. Kuhn – İ. Özer – M. Stiner, “The 2001 Excavation Season at Üçağzlı Cave”, *KST* 24.1, 2003, 473-484.
- Kartal 2008 G. Kartal, Karain B'nin Orta Paleolitik Yontmataş Buluntu Topluluklarının Teknolojik Analizi, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008)
- Kartal 2011 G. Kartal, “Karain Mağarası B Gözü Orta Paleolitik Katlaşımının Teknolojik Analizi”, *Işın Yalçınkaya'ya Armağan, Studies in Honour of Işın Yalçınkaya* (2011) 133-151.
- Kökten 1947 İ. K. Kökten, “Bazı Prehistorik İstasyonlar Hakkında Yeni Gözlemler”, A.Ü. *DTCFDerg.* V.2, 1947, 223-236.
- Kökten 1949 İ. K. Kökten, “1949 Yılı Tarihöncesi Araştırmaları Hakkında İlk Kısa Rapor”, *Bulleten XIII*.52, 1949, 811-831.
- Kökten 1955 İ.K. Kökten, “Karain Mağarası'nda Türkiye'nin En Eski İskanı Hakkında Alınan Neticeler”, *IX. Coğrafya Meslek Haftası Tebliğler ve Konferanslar*, İstanbul (1955) 73-85.
- Kökten 1957 İ. K. Kökten, “Antalya'da Karain Mağarasında Yapılan Tarih Öncesi Araştırmalarına Toplu Bir Bakış”, *TürkAD* VII.1, 1957, 46-48.
- Kuhn ve diğ. 1999 S. L. Kuhn – E. Güleç - F. Kılınc, “Exploratory Excavations At Üçağzlı Cave, Hatay Province (1997)”, *KST* 20.1, 1999, 63-75.
- Marks 1988 A. Marks, “The Middle to Upper Paleolithic Transition in the Southern Levant: Technological Change as an Adaptation to Increasing Mobility”, *L'Homme de Neandertal*, Vol. 8, La Mutation, Liège (1998) 109-123.
- Minzoni-Déroche 1992 A. Minzoni-Déroche, “Üçağzlı Mağarası Kazıları ve Çevre Araştırmaları”, *KST* 13.1, 1992, 71-83.
- Minzoni-Déroche 1993 A. Minzoni-Déroche, “Middle and Upper Paleolithic in the Taurus-Zagros Region”, *The Paleolithic of the Zagros-Taurus*, Philadelphia: University of Pennsylvania, University Museum Monograph 83 (1993) 147-158.

- Özçelik 2003 K. Özçelik, “Karain Mağarası B Gözü’nde Üst Paleolitik Sorunu”, *Anadolu/Anatolia* 25, 2003, 83-95.
- Özçelik 2011a K. Özçelik, “Karain Mağarası B Gözü Epi-paleolitik Dönem Yontmataş Endüstrisi”, *Işın Yalçınkaya'ya Armağan, Studies in Honour of Işın Yalçınkaya* (2011) 213-225.
- Özçelik 2011b K. Özçelik, “Le Paléolithique supérieur de la Turquie. Essai de synthèse”, *L’Anthropologie* (2011) 600-609.
- Taşkıran 1996 H. Taşkıran, Karain Mağarası Kenar Kazıyıcılarının Teknolojik ve Tipolojik Evrimi, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1996).
- Yalçınkaya 1989 I. Yalçınkaya, *Alt ve Orta Paleolitik Yontmataş Endüstrileri Biçimsel Tipolojisi ve Karain Mağarası* (1989).
- Yalçınkaya ve diğ. 1993 I. Yalçınkaya – M. Otte – O. Bar-Yosef – J. Kozłowski – J.-M. Leotard – H. Taşkıran, “The Excavations At Karain Cave, South-Western Turkey: An Interim Report”, *The Paleolithic of the Zagros-Taurus*, Philadelphia: University of Pennsylvania, University Museum Monograph 83 (1993) 101-117.
- Yalçınkaya ve diğ. 2000 I. Yalçınkaya – M. Otte – H. Taşkıran – K. Özçelik – A. L. Atıcı – M.B. Kösem – C. M. Erek – M. Kartal, “1998 Yılı Kazıları”, *KST*, 21.1, 2000, 15-28.
- Yalçınkaya ve diğ. 2007 I. Yalçınkaya – H. Taşkıran – M. Kartal – K. Özçelik – M.B. Kösem – G. Kartal, “2005 Yılı Karain Mağarası Kazıları”, *KST* 28.1, 2007, 539-558.
- Yalçınkaya ve diğ. 2009 I. Yalçınkaya – H. Taşkıran – M. Kartal – K. Özçelik – M.B. Kösem – G. Kartal, “2007 Yılı Karain Mağarası Kazıları”, *KST*, 30.2, 2009, 285-300.
- Yaman 2011 İ. D. Yaman, “Karain Mağarası B Gözü’nün Jeolojik ve Arkeolojik Stratigrafisi”, *Işın Yalçınkaya'ya Armağan, Studies in Honour of Işın Yalçınkaya* (2011) 245-262.

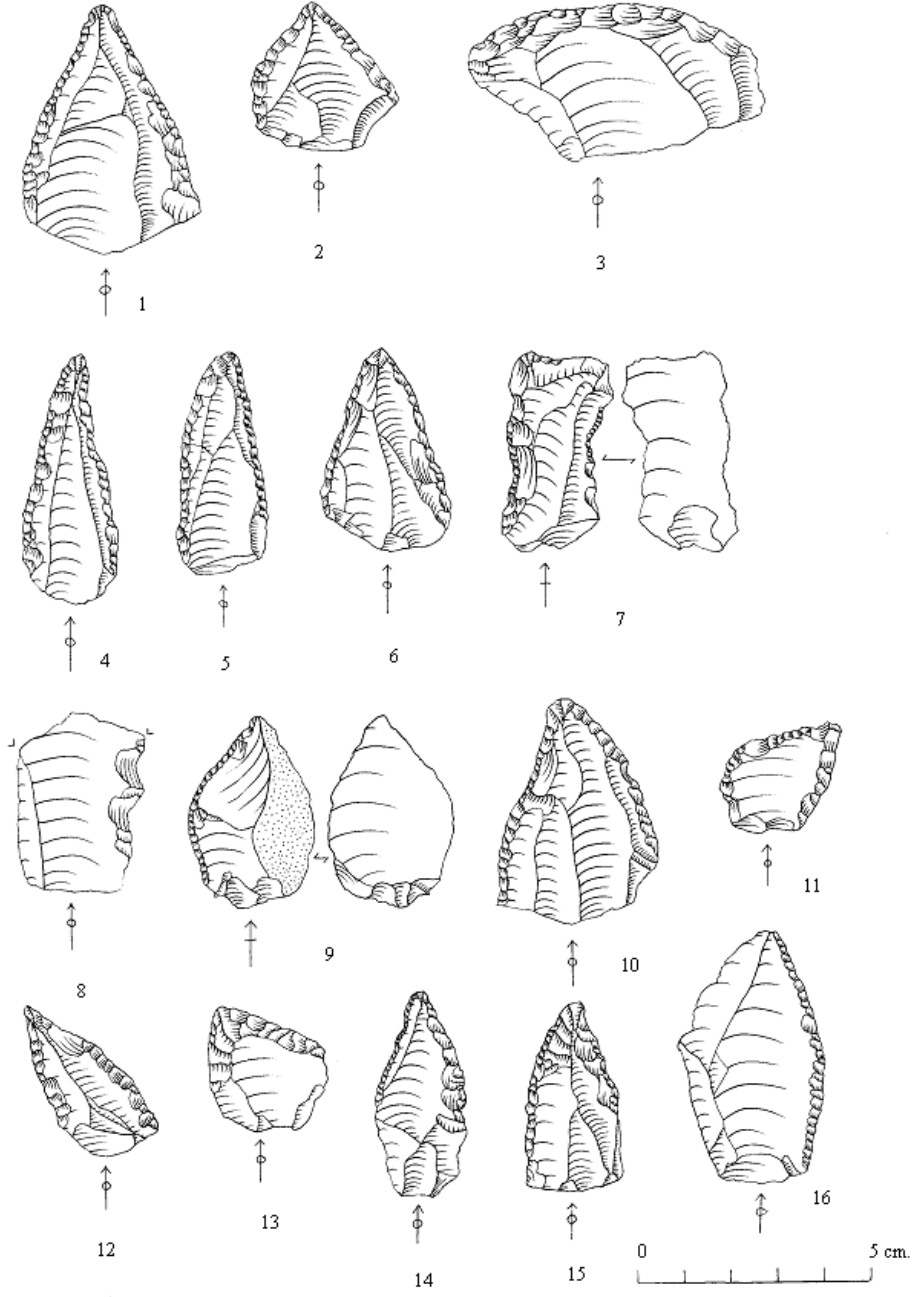

Çizim 1

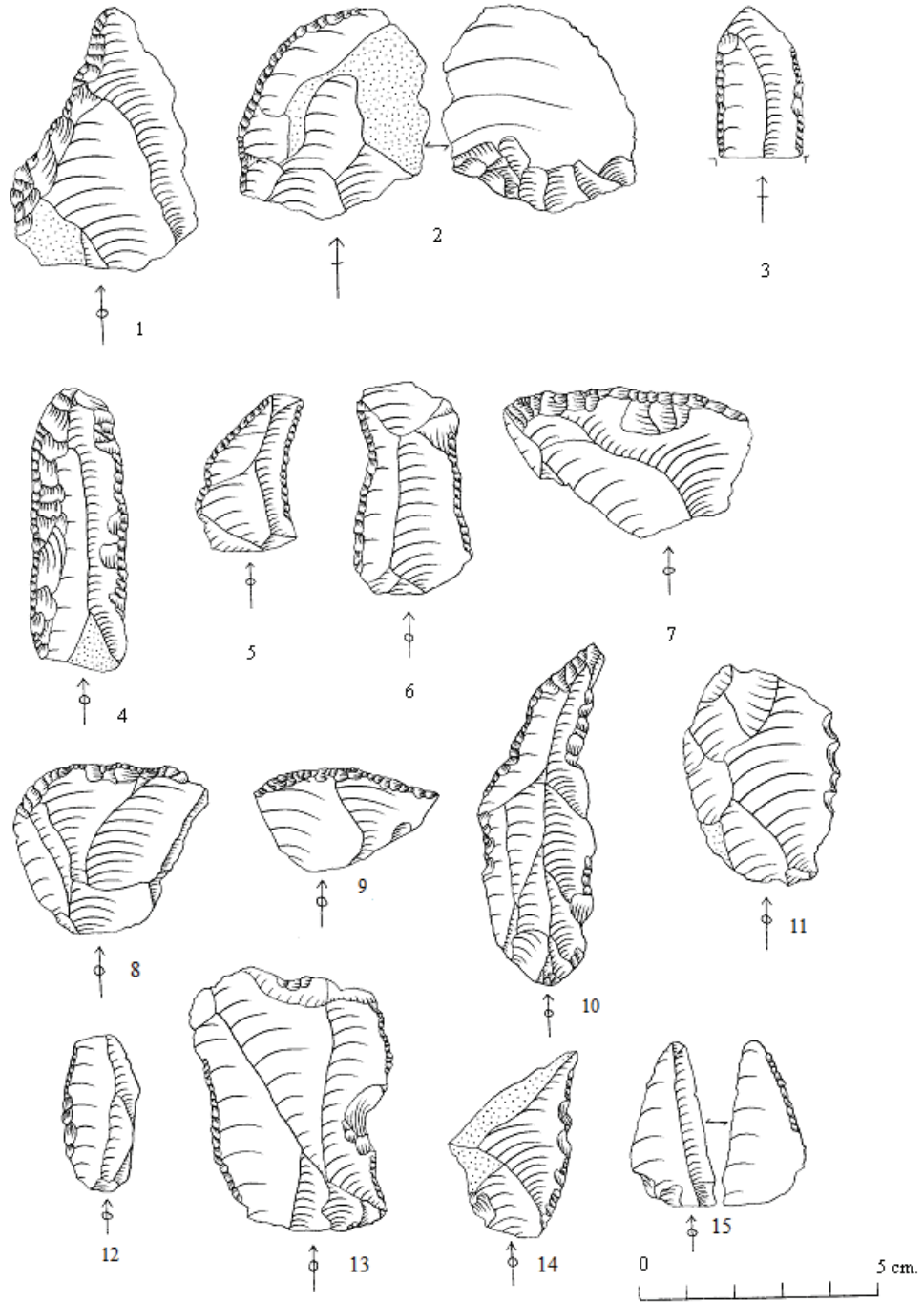

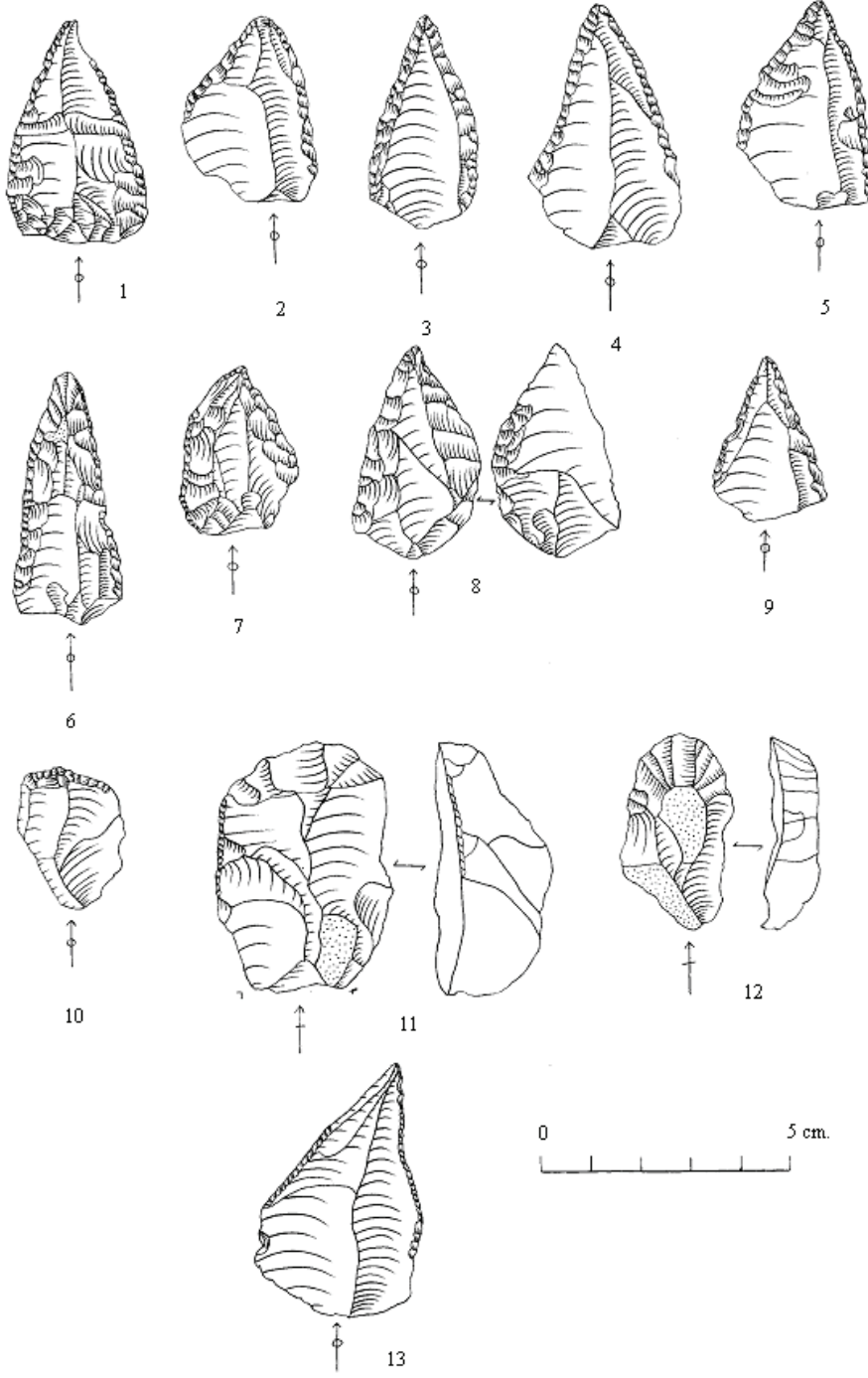
Çizim 2

Çizim 3

Çizim 4

Çizim 5